

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI
INGLIZ TILI VA ADABIYOTI KAFEDRASI

Hayitova Shaxlo Shavkatovnaning
“5220100 filologiya(ingliz tili)” ta`lim yo`nalishi bo`yicha
bakalavr darajasini olish uchun
“Hozirgi zamon ingliz tilida gaplarning strukturasida
bog`lovchilarning (Conjunctions) sintaktik-semantik
xususiyatlari”
mavzusida yozgan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar : M.Omonova

“Himoyaga tavsiya etildi”
Roman German filologiyasi fakulteti
dekani _____ dots. D. Jo`rayev
“ _____ ” _____ 2012 yil

Qarshi shahri, 2012 yil

MUNDARIJA

KIRISH.....	2-16
--------------------	-------------

I BOB. Soʻz turkumlari klassifikatsiyalarining asosiy prinsiplari

1.1. Soʻz turkumlari haqida umumiy maʼlumot.....	17-21
1.2. Bogʻlovchilar haqida umumiy maʼlumot	22-34
1.3. Bogʻlovchilarning gapdagi vazifasiga koʻra turlari.....	35-41

II BOB. Bogʻlovchilarning gap strukturasiidagi sintaktik-semantik bogʻlanishlari

2.1. Yadroviy predikativ bogʻlanish	
2.2. Noyadroviy predikativ bogʻlanish.....	57-59
2.3. Subordinativ bogʻlanish	60-63
2.4. Koordinativ bogʻlanish	64

III BOB. Bogʻlovchilarning sintaktik-semantik tahlili

3.1 Negativ sintaksemalarni ifodalovchi bogʻlovchilari.....	
3.2 Kauzal sintaksemalarni ifodalovchi bogʻlovchilari.....	
3.3 Lokativ sintaksemalarni ifodalovchi bogʻlovchilari.....	
3.4 Temporal sintaksemalarni ifodalovchi bogʻlovchilari.....	
3.5 Relyativ sintaksemalarni ifodalovchi bogʻlovchilari.....	

XULOSA

Foydalanilgan ilmiy adabiyotlar.....	71
Foydalanilgan badiiy adabiyotlar va lugʻatlar.....	72

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar va yuqori malakali intellektual barkamol ablodni tarbiyalashda davlat siyosatining o'rnini va rolini xalqaro jamoatchilikning o'rganishi va tanishishini ta'minlash maqsadida tashkil etilgan "Bilimli va intellektual barkamol avlodni tayyorlash – mamlakatni barqaror rivojlantirish va modernizatsiyalashning eng muhim omili" mavzusidagi Xalqaro konferensiyaning ochilishida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov so'zlagan nutqlarida ta'kidlaganlaridek, "...oldimizda turgan eng ezgu maqsadlarimiz -- mamlakatimizning buyuk kelajagi ham, ertangi kunimiz ham, erkin va farovon hayotimiz ham, O'zbekistonning XXI asrda jahon hamjamiyatidan qanday o'rin egallashi ham --- bularning barcha-barchasi, avvalombor, yangi avlod, unib-o'sib kelayotgan farzandlarimiz qanday insonlar bo'lib voyaga yetishiga bog'liqdir"¹.

Barkamol avlod tarbiyasi, intellektual salohiyatini yuksaltirish vazifasi so'zsiz, ilmu-fan taraqqiyoti bilan bog'liqdir. Bu, albatta, gumanitar fanlarning ajralmas qismi bo'lgan tilshunoslikka ham oiddir. Mamlakatimizda keyingi yillarda xorijiy tillar, ayniqsa, ingliz tilining tizimi, muloqot qoidalarini ilmiy va amaliy tadqiq qilish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Zotan, zamonaviy tilshunoslik uchun lisoniy hodisalarni sintetik yondashuv asosida, ularning ko'p jihatli xususiyatlarini tizimli ravishda, nutqiy muloqot sharoitida bevosita va bilvosita namoyon bo'lishini ta'minlovchi asosiy omillarini inobatga olgan holda tadqiq qilish amaliyoti keng o'rin egallamoqda. Til birliklarining bunday keng qamrovli o'rganilishi ularning tub mohiyatini batafsil aniqlash bilan bir qatorda, har bir hodisaning alohida jihatlari, tizimda tutgan o'ziga xos o'rnini belgilash imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi. Hozirgi zamon ingliz tili grammatikasi strukturasiga asosan tillar o'z Grammatik strukturasiga ko'ra sintetik va analitik bo'ladi. Biroq bu grammatik jihatlar hamma tillar uchun xos emas. Har bir tilning o'z grammatik xususiyatlari va funksiyalari mavjud.

Tilshunos olimlarning nuqtai nazarlariga ko'ra, so'z turkumlari va ularning gapdagi vazifalari turlichadir. So'z turkumlari bir biridan ma'no va funksiyalari bilan farq qiladi. Shu sababli mazkur Bitiruv Malakaviy ishimda yordamchi so'z turkumi bo'lgan bog'lovchilarni prof. A.M.Muxin nazariyalariga asosan ilmiy tadqiqot qilishga urinib ko'rdik. Chunki bog'lovchilarga oid har xil muammolar, asosan ularning gapdagi sintaktik-semantik funksiyalari turlichadir. O'zbek, rus va ingliz lingvist olimlarining bog'lovchilar haqida turli bir-biriga qarama-qarshi fikrlar bildirishgan.

¹ Karimov I.A. Bilimli va intellektual barkamol ablodni tayyorlash-mamlakatni barqaror rivojlantirish va modernizatsiyalashning eng muhim omili. –T., "Xalq so'zi", 18.02.2012.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi. Mazkur bitiruv malakaviy ishining maqsadi bog'lovchilarni sintaktik komponent sifatida prof.A.M.Muxin nazariyalariga asoslanib ularni gapdagi ishtirokiga ko'ra sintaktik-semantik va paradigmatic analiz qilish. Chunki ular gap strukturasida sintaktik-semantik jihatdan jihatdan turlicha komponentlar, aniqrog'i subordinativ (tobe) komponentni shakllantiradilar. Bog'lovchilarni sintetik-semantik analiz qilishda ingliz yozuvchilarining asl asarlaridan foydalanildi. Ularning gaplarda turli sintaktik semantik ma'nolarda kelganligini isbotlashdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining obyekti. Mazkur bitiruv malakaviy ishining obyekti sifatida bog'lovchilar va ularning sintaktik-semantik tahlili prof.A.M.Muxin sintaktik-semantik analiziga asoslangan holda olingan.

Bitiruv malakaviy ishining ilmiyligi va amaliy ahamiyati. Yuqorida aytib o'tilganidek, bog'lovchilarning sintaktik-semantik tahlili prof.A.M.Muxin sintaktik-semantik analiziga asoslangan holda, ularning gap strukturasida turli sintaktik bog'lanishlari va sintaktik-semantik tahlili natijasi o'laroq, turli semantik ma'nolar kasb etishi BMIning ilmiyligini tashkil etadi. Mazkur bitiruv malakaviy ishining ilmiy-nazariy xulosalari ingliz tilining nazariy va amaliy grammatikasi fanlari uchun ilmiy qiymatga ega bo'lib, bog'lovchili birikmalar mavzusida ilmiy maqolalar yozishda, ingliz tili grammatikasidan shu mavzuda amaliy mashg'ulotlar o'tishda foydalanish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi. Bitiruv malakaviy ishi kirish, uch bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining kirish qismida ishning dolzarbligi, maqsadi va vazifalari, ilmiyligi va amaliy ahamiyati bayon qilingan.

I Bobda hozirgi zamon ingliz tilidagi so'z turkumlari va so'z turkumlari klassifikatsiyalarining asosiy prinsiplari va bog'lovchilar haqida umumiy ma'lumot bayon etilgan.

So'z turkumlarining mohiyati, turlarga oid tilshunos olimlarning nazariy fikrlari va qarashlari bayon etilgan. Bundan tashqari bog'lovchilar haqida va ularning strukturasiga ko'ra turlari haqida batafsil to'xtalib o'tilgan

II Bobda hozirgi zamon ingliz tilida bog'lovchilarning sintaktik bog'lanishlari haqida badiiy asarlardan olingan misollar oqrali ularning yadroviy predikativ, noyadroviy predikativ, subordinativ, koordinativ bog'lanishlari ko'rib chiqilgan.

III Bobda bog'lovchilarning sintaktik-semantik tahliliga asosan ularning negative, lokativ, temporal, kauzal, relyativ kabi sintaktik-semantik belgilari bayon etilgan bo'lib, mazkur sintaktik-semantik belgilar lingvistik eksperiment metodlari orqali aniqlangan.

Tadqiqot natijasida hosil qilingan fikrlar xulosada umumiyashtirilgan.

Ushbu bitiruv malakaviy ishi betdan iborat bo'lib, ishning oxirida foydalanilgan ilmiy va badiiy adabiyotlar, lug'atlar ro'yxati, ilova, shuningdek kerakli qisqartmalar berilgan.

I BOB. So'z turkumlari klassifikatsiyalarining asosiy prinsiplari

1.1 So'z turkumlari haqida umumiy ma'lumot

So'z turkumlari muammosi ham umumiy lingvistika nazariyasi, ham alohida tillar analizida katta qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi. Hozirgi zamon ingliz tilida qaysi so'z turkumi muhim o'rinda turishi haqida bir necha umumiy masalalarni ko'rib chiqamiz.²

So'z turkumi termini (rus, nemis, fransuz va boshqa tillarda ham shu nom bilan ataladi) juda mustahkam, hammaga ma'lum termin bo'lsada, bizning fikrimizcha bu juda to'g'ri emas. Masalan, fe'l boshqa so'zlardan faqat zamon kategoriyasi bor bo'lgani uchun farq qiladi. "live" so'zining o'tgan zamon shakli faqat "lived" bo'ladi degan javob bo'lishi muqarrar, lekin shu o'rinda "city" yoki "back" so'zining o'tgan zamon shakli nima bo'ladi deyish noo'rin, noto'g'ri savol bo'ladi. Chunki zamon kategoriyasi fe'lni boshqa so'zlardan ajratib turadigan asosiy xususiyatlaridan biridir.

Ingliz tilidagi barcha so'zlar anglatgan leksik-grammatik ma'nosi, morfologik formasi va ozaro sintaktik aloqaga kirishishi hamda gapdagi vazifasiga ko'ra malum guruhlariga bo'linib, ular grammatikada so'z turkumlari deb yuritiladi. Ingliz tilidagi so'z turkumlarini turli olimlar turlicha talqin qiladilar. Masalan, Dioniskiy o'zidan avvalgi olimlarning fikriga tayanib, so'zlarni quyidagi sakkizta turkumga ajratadi³:

1.Ot,	5.Olmosh,
2.Fe'l,	6.Predlog,
3.Sifatdosh,	7.Ravish,
4.Artikl,	8.Bog'lovchi.

² Ilyish V. "The Structure of Modern English",

³ Bo'ronov J.B. "Ingliz tili va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi". T., 1973

Tilshunoslar Dioniskiy va Diskolning kamchiliklarini ularning izdoshlari, ya'ni stoiklar to'ldirishdi. Grammatik kategoriyalarni takomillashtirish yo'lida stiklar tomondan quyidagi ishlar qilindi:

1. So'z turkumlari tushunchasiga aniqlik kiritildi.
2. Tilda ifodolovchi va ifodalanuvchi elementlar borligi ko'rsatildi.
3. Ot kategoriyasiga sredniy rod tushunchasi kiritildi.

So'z turkumlari haqidagi muammo umumiy tilshunoslik nazariyasida va har bir til tahlilida eng ko'p munozarali muammolardan biridir.

So'z turkumlarini tasnif qilish uch turdagi prinsipga asoslanadi:

- 1) ma'no
- 2) shakl
- 3) funksiya⁴

1) Ma'no deganda biz ma'lum bir guruhga kiruvchi hamma so'zlarning umumiy ma'nosini va mohiyatini tushunamiz. Masalan, "Ot" so'z turkumiga to'xtaladigan bo'lsak, "ot" so'z turkumining so'z sifatidagi struktural ma'nosini tashkil etadi. Xuddi shunday fe'l so'z turkumining so'z sifatidagi ma'nosi ish harakatni bildiradi.

2) So'z turkumining shakli deganda biror bir so'z turkumiga kiruvchi so'zlarning morfologik xarakteristikasi nazarda tutiladi. Shunday qilib "ot" so'z turkumi son kategoriyasi (birlik, ko'plik) bilan xarakterlansa, fe'l so'z turkumi zamon, mayl kabi kategoriyalar bilan xarakterlanadi.

Predlog bog'lovchi kabi bir qator so'zlarning shakli o'zgarmasligi bilan xarakterlanadi.

3) Funksiya deganda biz so'zning sintaktik xususiyatini tushunamiz, bu esa ikkiga bo'linadi:

- 1) uning boshqa so'zlar bilan birikishi
- 2) uning gapdagi vazifasi.

Birinchisi frazalar (so'z birikmasi), ikkinchisi gap strukturasiga bog'liq. Masalan, 1) write letters yoki write quickly. 2) fe'lning gap strukturasidagi kesim vazifasi.

Masalan, misol tariqasida fe'l so'z turkumiga oid so'zni olib qaraydigan bo'lsak, "fe'l" "ot" so'z turkumi bilan birikadi: "write letters", "discuss questions" va shu bilan birga fe'l so'z turkumi ravish bilan ham birikadi: "write quickly", "discuss seriously". Fe'l so'z turkumining gapdagi sintaktik funksiyasi kesimdir.

Demak, biz aniq ayta olamizki, yuqorida so'z prinsiplari to'g'ri tartibda qo'yilgan: ma'no (1), forma (2) va vazifa oxirgi.

So'z turkumlari ham morfologik, ham sintaktik xususiyatlarga ega.

⁴ B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971. 27-bet.

1. Ot (noun) yoki substantivning asosiy xususiyatlari quyidagilar:

- (1) Ma'no: predmet (thingness). Bu kabi otlar nafaqat chair yoki iron, balki beauty, peace, necessity, journey kabilarni narsa yoki ob'yekt sifatida namoyon etadi.
- (2) Forma. Otlar son kategoriyasiga ega, garchi ayrim otlar faqat birlik yoki ko'plik formalariga ega. Bundan tashqari ular kelishik kategoriyasiga ham egadir.
- (3) Funksiya (vazifa): a) so'zlar birikib so'z birikmalarini tashkil etadi. Ot+sifat ----large room, times immemorial;

Ot+ot ----- iron bar,

Ot+ot (qaratqich kelishigida)---- father's room,

Ot+fe'l ---- children play, play games,

Ot+ravish --- the man there, the then president,

Ot+predlog --- house of rest,

Ot+artikl --- the room, a room.

b) gapdagi vazifasi. Ot gapning egasi, kesimi, to'ldiruvchi, aniqlovchi yoki hol bo'lib kelishi mumkin.

2.Sifat. Sifatning asosiy xususiyatlari quyidagilar:

(1) Ma'no. Belgi.

(2) Forma.. Hozirgi zamon ingliz tilida ular o'zgarmaydilar. Ayrim sifatlar darajalarga ega ___long, loner, longest.

(3) Funksiya.

(a) sifat+ot --- large room, times immemorial.

Sifat+ravish --- very large;

Sifat + predlog + noun --- free from danger;

Sifat + fe'l—married young.

(b) gapda sifat aniqlovchi ---- large room yoki kesim --- is large ni ifodalashi mumkin.

3. Olmosh. (1) olmoshlarni alohida so'z turkumiga ajratish biroz qiyinchilik tug'diradi. Aslida ayrim olmoshlariga ega (he, she), boshqalari esa sifat ga o'xshash xususiyatlariga ega (which). Bu esa ayrim olmoshlarni mustaqil so'z turkumi emas, balki ot va sifat o'rtasidagiso'z deb ifodalanishi kerak, deb fikrlashga undadi. Olmoshlarning ma'nosi o'laroq ular narsa yoki belgining nomini bildirmaydi, faqat ularni ko'rsatib qoladi. Masalan, it olmoshipredmetning nomini bildirmaydi. It's--- egalik xususiyatini anglatadi. Whatolmoshies ham predmet, ham belgini anglatishi mumkin.

(2) Formalariga ko'ra olmoshlar har xil turlarga bo'linadi. Ayrimlarison kategoriyasini olsa (this-these), boshqalari esa bo'lmaydi (somebody) . Kelishik kategoriyasi ham hamma olmoshga tegishli emas. (he-him, somebody-somebody's---something).

(3) a) Ayrim olmoshlar (vazifa):

olmosh+fe'l — ~~he~~ speaks, find him;

olmosh + ot — ~~this~~ room.

b) gapda ayrim olmoshlar ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqlovchi vazifalarida keladi.

4. Son. Songa ta'rif berish ayrim qiyinchiliklarni tug'diradi.

Sanoq sonlar (Cardinal) (one, two) tartib sonlar (Ordinal) (first, second) dan bir oz farq qiladi.

(1) Ma.no. sonlar son yoki bir necha joyni ifodalaydi.

(2) Forma. Sonlar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya.

(a) Birikmalar kabi tartib va sanoq sonlar quyidagilar bilan birikib keladi: son+ot (three rooms, third room) yoki ot+son (soldiers three, George the third);

(b) Gapda son aniqlovchi — ~~three~~ rooms, the third room;

Ega, kesim, va to'ldiruvchini ifodalab keladi:

— ~~three~~ of them came in time, we are seven, I found only four.

5. Stativ so'zlar. Asleep, ablaze, afraid kabi stativ so'zlar sifat nomini beradi deyilsada, ular gapda aniqlovchi vazifasida kelmaydi, belgini ham ifodalamaydi.

(1) Ma'no. Kishi yoki narsaning holatini ifodalaydi.

(2) Stativ so'zlar o'zgarmaydilar.

(3) Funksiya. (a) Stativ so'zlar bog'lovchi fe'l (link verb) bilan keladi.

Ot + stativ — man alive;

Ravish + stativ — fast asleep.

(b) Gapda stativ so'zlar asosan kesim vazifasida keladi — I found him asleep, He fell asleep.

To'ldiruvchi, aniqlovchi, hol a man asleep in his chair.

6. Fe'l.

(1) Ma'no. Ish – harakatni bildiruvchi so'z turkumi.

(2) Forma. Fe'l morfologik xususiyatlarga ega: zamon, mayl, nisbat, shaxs va son.

(3) Funksiya.

a) fe'l + ot — children play, play games;

ravish + fe'l — write quickly;

sifat + fe'l — married young.

b) gapda asosan kesim vazifasida keladi.

7. Ravish.

(1) Ma'no. Ravishlarning ma'nosiga ko'ra ularni so'z turkumiga kiritish qiyin kechadi. Albatta ayrim ravishlar payt, o'rin-joyini ifodalaydi (yesterday, here), boshqalari esa belgini ifodalaydi (quickly), yana boshqalari daraja xususiyatiga ega (very). Demak, ular "property of an action or of a property" harakat yokibelgi belgisini bildiradilar.

(2) Forma. Ravishlar o'zgarmaydi, lekin ayrimlari darajalar kategoriyasiga ega (fast, faster, fastest)

(3) Funksiya.

(a) ravish + fe'l → quickly;

Sifat + ravish → very long;

Ot + ravish → the thenpresident;

Birikma + ravish → so out of things.

(b) Gapda ravish hol yoki hol qismi, aniqlovchi bo'lib keladi → from there.

8. Predloglar. Predloglar masalasi juda qizg'in tortishuvlarga sabab bo'ladi. Har ikkala ma'no va sintaktik funksiyalari qarama-raqshiliklar obyekti bo'lib kelmoqda.

(1) Ma'no. Predloglarning ma'nosi ochiqdan ochiq narsa va phenomena o'rtasidagi bog'lanishga borib taqaladi.

(2) Forma. Predloglar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya.

a) predloglar frazalarga bog'lanib, ot, sifat, son, stativ so'zlar, fe'l va ravish bilan birikib keladi.

b) gapda predloglar o'zi mustaqil ma'no anglatmaydi. Ular faqat to'ldiruvchi, hol, kesim yoki aniqlovchibilan birikib keladi. Ular kamdan-kam hollarda ega vazifasida keladi . Masalan: There were about a hundred people in the hall.

9. Bog'lovchilar. Bog'lovchilar ham predloglar kabi muammolarga ega bo'lib, lekin ular ko'p e'tiborga molik emas.

(1) Ma'no. Bog'lovchilar narsa va phenomena o'rtasidagi bog'lanishlarni ifodalaydi.

(2) Forma. Bog'lovchilar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya.

a) Ular har xil ikki so'zni, frazalarni yokigapning ergashgan qismlarinibog'lab keladi.

b) Gapda ular hech qanday bo'laklarni ifodalamaydi. Ular uyushib kelgan so'zlarni yoki gap bo'laklarini bir-biriga bog'lab keladilar. Yana shuni ta'kidlab o'tish joizki, bog'lovchilar predloglar kabi so'zlarnibog'lab keladilar

→ an old man and his son, an old man with his son.

Predlog va bog'lovchilar bir xil talaffuzga va ma'noga ega bo'lishlari mumkin (**before** introducing a noun and **before** introducing a subordinate clause; the same about **after**). Ular o'rtasidagi farqni aniqlash ancha murakkab bo'lganligi uchun ularni bir so'z turkumiga kiritish

ham mumkin. Biroq ular sintaktik funksiyalari o'laroq bir-birlaridan farq qiladilar (before, after, since).

10. Yuklamalar. Yuklamalarga only, solely, exclusively, even (even old people came), just (just turn the handle) kabi so'zlar kiradi.

(1) Ma'no. Yuklamalarning ma'nosini aniqlash juda qiyin. Ular taxminan egalik belgilarga ega.

(2) Forma. Yuklamalar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya.

a) Yuklamalar amalda har bir so'z turkumi bilan birikadilar: only three, for advanced students only.

b) Yuklamalar gapda bo'lak bo'lib kelmaydi. Ular gapda so'z yoki birikmaning tashkil qiladigan qismi bo'lib keladilar.

11. Modal so'zlar: as perhaps, possibly, certainly.

(1) Ma'no. Modal so'zlar harakat va reallikni o'zaro bog'laydi.

(2) Forma. Modal so'zlar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya. Modal so'zlar kirish so'zlar bo'lib xizmat qiladilar: he will arrive soon, possibly to night.

b) Gapda yakka holda butun bir gapni ifodalashi mumkin: Possibly.

12. His-hayajon so'zlar (Interjection).

(1) Ma'no.

Ular his - hayajonni ifodalaydi: ah, alas. Ayrimlari shovqinni ifodalaydi: Bang.

(2) Forma. His-hayajon so'zlar o'zgarmaydi.

(3) Funksiya. Bu so'zlar o'zlari butun bir gapni ifodalashi mumkin. Alas.

Shunday qilib, yuqorida keltirilgan klassifikatsiya natijasiga ko'ra, so'zlarni "ot", "sifat" kabi so'z turkumlariga kiritish olmaymiz. Chunki so'zlar 19 ta guruhlariga bo'linadilar⁵. Ularni "mustaqil" va "yordamchi" so'z turkumlariga bo'lmadik. Ayrim grammatist olimlar fikriga ko'ra, ularni ikki grammatik kategoriyaga bo'lish mumkin: ayrim so'zlar narsa, harakat nomlarini bildirishsa, boshqalari esa shu so'zlarni bir-biriga biriktirib bog'lab keluvchi so'zlar kategoriyasidir.

The letter is on the table.

The letter is in the table.

Bu gaplarda ikki predmet nomi ya'ni, table va letter so'zlari predloglar yordamida birikib kelayapti. Masalan:

The match was postponed **because** it was raining.

Bu gapda because bog'lovchisi ikki harakat nomini bog'lash orqali ularni biriktirib kelayapti.

⁵ S.S.Fries "The Structure of English", M., 1961

Ko'pchilik olimlar so'z turkumlarini morfologiyaning bir bo'lagi deb qarashadi, lekin shunga qaramay so'z turkumlarini sintaksisga bog'lab o'rganmaslik xato bo'ladi. Bu muammoga turli olimlar turlicha fikr bildirganlar.

Akademik A.A.Shaxmatovning fikricha, so'z turkumlari sintaksisda o'rganilishi kerak⁶. Tilshunos olim B.Ilyish so'z turkumlari nazariyasini ba'zi sintaktik jihatlarini ham o'z ichiga olgan holda morfologiyaning asosiy qismi deb qaraydi⁷. Tilshunos olim E.M.Gordon so'z turkumlariga quyidagicha to'xtalib o'tadi⁸: "Har bir tildagi mavjud so'zlar ma'lum so'z turkumlariga mansub bo'lib, har bir so'z turkumi o'z xususiyatiga ega. So'z turkumlari bir-biridan ma'nosi, formasi va gapdagi funksiyasiga ko'ra farq qiladi".

Butun dunyo tillarida so'z turkumlarining o'zni beqiyosdir. Barcha tillarda so'zlar turkumlarga ajratib o'rganiladi. J.Bo'ronov, M.Bo'ronova,⁹ M.Toshboyevlar tomonidan yozilgan "Ingliz tili grammatikasi"da so'z turkumlari 14 ta deb ko'rsatiladi:

- 1.Ot (Noun)
- 2.Sifat (The Adjective)
- 3.Olmosh (The Pronoun)
- 4.Son (The Numeral)
5. Fe'l (the Verb)
- 6.Ravish (The Adverb)
- 7.Holat kategoriyasi (The category of State)
- 8.Modal so'zlar (The Modal words).
9. Predlog (The Preposition)
10. Yuklama (The Particle)
- 11.Bog'lovchi (The Conjunction)
12. Undov so'zlar (The Interjection)
- 13.Artikl (The Article)
14. Javob so'zlar (The Response Words)¹⁰

M.A.Ganshina esa so'z turkumlarini 13 ta deb ko'rsatadi. Ular quyidagilar:

- 1.Ot
- 2.Sifat
- 3.Olmosh
- 4.Son
5. Fe'l

⁶ A.A.Шхматов "Синтаксис русского языка" М., 1941.

⁷ B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971

⁸ E.M.Gordon, I.P.Krylova "A Grammar of Present – Day English" М., 1974

⁹ Bo'ronov J.B., M.Bo'ronova, M.Toshboyev. "Ingliz tili Grammatikasi" T.1978, 5-bet.

¹⁰ Ganshina M.A. va Voselevskaya, "English Grammar", Higher School Publish House, M.,1964.

- 6.Ravish
7. Predlog
8. Bog'lovchi
9. Artikl
10. Yuklama
11. Modal so'zlar
- 12.Tasdiq va inkoq gaplar
13. Undov so'zlar

V.L.Kaushanskayaning “A Grammar of English language” asarida so'z turkumlari quyidagilarga ajratiladi:

- 1.Ot
- 2.Sifat
- 3.Olmosh
- 4.Son
5. Fe'l
- 6.Ravish
- 7.Holat kategoriyasi
- 8.Modal so'zlar
9. Undov so'zlar

Yordamchi so'z turkumlari:

10. Predlog
- 11.Bog'lovchi
12. Yuklama
13. Artikl

Tilshunos olimlar K.N.Kachalova, E.E.Izrailevich¹¹lar so'zlarni quyidagi belgilariga ko'ra so'z turkumlariga ajratishadi:

- 1) ma'nosiga ko'ra
- 2) gapdagi vazifasiga ko'ra
- 3) so'z yasash formasiga ko'ra
- 4) so'z o'zgarish formasiga ko'ra

Ingliz tilida so'z yasaliş formasi va so'z o'zgarishi bir so'z turkumini boshqa so'z turkumidan ajratishda unchalik ahamiyat kasb etmaydi.Tilshunos olim K.N.Kachalova¹² so'z turkumlarini quyidagi so'z turkumlariga ajratadi:

¹¹ K.N.Качалова, Е.Е.Израилович “ Практическая грамматика английского языка” М., 1996.

¹² K.N.Качалова, Е.Е.Израилович “ Практическая грамматика английского языка” М., 1996.

- 1) ot
- 2) sifat
- 3) son
- 4) olmosh
- 5) fe'l
- 6) ravish
- 7) predlog
- 8) bog'lovchi
- 9) undalma

K.N.Kachalova ot, sifat, son, olmosh, fe'l va ravishni ularning gapdagi predmetni, belgin, ish-harakatni va gapda ma'lum bir sintaktik funktsiyani bajarganligi uchun mustaqil so'z turkumlariga ajratadi. Predlog, bog'lovchi va artiklni yordamchi so'z turkumlariga ajratadi. Undalmani Kachalova mustaqil so'z turkumiga ham, yordamchi so'z turkumiga ham kiritmaydi, chunki ular gapda hech qanday sintaktik funktsiyani bajarmaydi.

Bundan tashqari tilshunos olim E.M.Gordon¹³ so'zlarni 3 asosiy guruhga bo'ladi: 1) mustaqil so'zlar 2) yordamchi so'zlar 3) mustaqil elementlar.

Mustaqil so'zlarning aniq leksik ma'nosi bo'lib, ular gapda mustaqil funktsiyani bajaradilar. Demak, ular gapda gapning bosh bo'laklari bo'lib kelishi mumkin. Mustaqil so'zlarga fe'l, ot, sifat, son, olmosh va ravish so'z turkumlariga kiruvchi so'zlar kiradi.

Yordamchi so'zlar mustaqil so'zlardan semantik jihatdan farq qiladi. Yordamchi so'zlar gapda biror bir funktsiyani bajarmaydi. Lekin ular gapda so'zning ma'nosini aniqlaydi. Masalan, "the" yoki "a" artikllarini olib qaraydigan bo'lsak

A table	the table
stol	stol
(noma'lum)	(ma'lum)

Ingliz tilida artikl, yuklama, predlog va bog'lovchilar yordamchi so'z turkumlariga kiradi. Mustaqil elementlar turli ma'nolari bilan xarakterlanadi. Mustaqil elementlar gapda hech qanday sintaktik funktsiyani bajarmaydi. Masalan, He **certainly** knows all about it. U **albatta** buni biladi.

Mustaqil elementlar ba'zan bitta gapni tashkil qilishi ham mumkin. Masalan, Yes. No. Alas. Mustaqil elementlarga E.M.Gordon¹⁴ quyidagilarni kiritadi:

1. Modal so'zlar (Modal words)

¹³ E.M.Gordon, I.P.Krylova "A Grammar of Present – Day English" M., 1974

¹⁴ E.M.Gordon, I.P.Krylova "A Grammar of Present – Day English" M., 1974

2.His-hayajon so'zlar (Exclamatory words)

3.Tasdiq va inkor so'zlar.

Har bir konkret tilda mavjud so'zlar ma'lum guruhlariga bo'lingan bo'lib, ular so'z turkumlari deyiladi. Hozirgi zamon ingliz va o'zbek tillaridagi so'z turkumlari klassifikatsiyasi so'zlarning quyidagi xususiyatlariga kora, ya'ni

- a) leksik va leksik-grammatik ma'nolariga ko'ra;
- b) morfologik formalarning ma'lum bir guruhlariga kiruvchi so'zlar uchun umumiylikiga ko'ra;
- c) so'zlarning gapdagi roliga ko'ra aniqlanadi.

So'zlarni guruhlariga bo'lishda ularning ham leksik, ham grammatik formalari hisobga olinganligi uchun so'z turkumlari so'zlarning leksik grammatik razryadlari ham deyiladi. Masalan, ot turkumiga kiruvchi so'zlarning hammasi predmet nomini bildirib keladi. Ammo shuni qayd etish kerakki, hamma oylarning predmet bo'lishi shart emas. Ayrim so'zlar predmetni bildirmasada, baribir predmet o'rnida ishlatiladi. Masalan, ingliz tilidagi love-sevgi, joy-quvonch o'zbek tilidagi do'stlik, baxt va hakovzalardir. Har bir so'z turkumiga mansub so'zlarning o'ziga xos morfologik formalari bo'lib, u formalar morfologik paradikmalarni tashkil qiladi. Masalan ingliz tilidagi otga qo'shilgan -s qoshimchasi son kategoriyasini, fe'dagi -ed qo'shimchasiesa zamon kategoriyasini anglatadi. Bundan tashqari, har bir so'z turkumiga kiruvchi so'zlar gapda ma'lum bir sintaktik vazifani ham bajarib keladi. Masalan, ot asosan ega, to'ldiruvchi, kesimning predikativqismi vazifasida, sifat aniqlovchi, kesimning predikativ qismi fazifasida, fe'l asosan gapning kesimi, ravish hol vazifasida keladi. Ikki va undan ortiq so'z turkumi gapda bir xil vazifani bajarib kelishi mumkin. bu hozirgi ingliz tilidagi ot va fe'lda ayniqsa yaqqol ifodalanadi. Hozirgi ingliz tili morfologik ko'rsatkichga boy ema. Shuning uchun ham bir so'z turkumining formasi o'zining boshlang'ich formasi yoki o'z paradigmasining dastlabki formasida kelganida ikkinchi so'z turkumidan farq qilmasligi mumkin. Masalan: water, telephone, mistake so'zlari bir vaqtning o'zida ham ot, ham fe'l vazifasida keladi. So'z turkumlarining bir qismi yuqorida ko'rsatib o'tilgan har uchala xususiyatga ham ega bo'lishi, ayrimlari esa leksik ma'no va morfologik formaga ega bo'lsada, gapda mustaqil gap sifatida ishlatilmasligi mumkin. Shu munosabat bilan so'z turkumlari ikki qismga bo'linadi:

1. Mustaqil so'z turkumlari
2. Yordamchi so'z turkumlari.

Mustaqil so'z turkumlariga kiruvchi so'zlar leksik nuqtai nazardan mustaqil ma'noni ifodalab, boshqa so'zlar yordamisiz ham predmetlarni atab, miqdorini, belgisini qay darajada bajarilishini so'zlovchining o'z nutqi mazmuniga bo'lgan aloqasini ko'rsatadi. Mustaqil so'z

turkumlari grammatik tomondan ma'lum grammatik kategoriyalar bilan bog'liq bo'lgan paradigmatik formalariga ega bo'lib, gapda ma'lum bir vazifani bajarib kelishi mumkin.

Yordamchi so'z turkumlariga gapda mustaqil maxsus ma'no anglatmay, mustaqil so'zlarni bir-biri bilan grammatik aloqaga kiritib, ular o'rtasidagi semantik, sintaktik munosabatni ko'rsatuvchi gap bo'lagi vazifasida qo'llanilmaydigan so'z turkumlariga kiradi. Yordamchi so'z turkumlariga gap tarkibida urg'u tushmaydi. Ingliz tilida yordamchi sozlarga asosan predloglar va bog'lovchilar, o'zbek tilida esa ko'makchi va bog'lovchilar kiradi.

Ot, sifat, olmoshlarning bir qismi ayrim ravishlar va fe'llar o'rganuvchi so'z turkumlarini qolganlari esa, o'zgarmaydigan so'z turkumlarini tashkil qiladi.

So'z turkumlari anglatgan leksik grammatik ma'nolari morfologik formasi yoki ma'lum paradigma yasashi, boshqa so'zlar bilan birika olishi, gapdagi vazifasi, ma'lum suffikslar vositasida yasalishi yoki derivatsion kontrastiga ko'ra guruhlariga ajratiladi.

1. Leksik grammatik ma'no deganda ma'lum so'z turkumiga kiritilgan har bir so'zning ham alohida ifodalagan konkret nominativ ma'nosi, ham umumlashgan grammatik ma'nosi tushuniladi. *book* popular, *government*, *peace* kabi so'zlarning har biri alohida lug'aviy ma'noni anglatadi. Shu bilan birga ularning hammasi uchun umumiy bo'lgan predmetlik ma'nosi mavjud. Ko'rsatilgan har ikkala ma'no so'z turkumlarining asosiy ma'zonlaridan biri hisoblanadi.

2. Morfologik forma. So'zlarning kategorial paradigmatik formalari bo'lib, grammatik ma'noni ifodalash uchun ishlatiladi. Hozirgi ingliz tilida morfologik yoki kengroq qilib aytganda grammatik forma yo sintetik, yo analitik tarzda ifodalanishi mumkin:

a) sintetik forma so'z shaklini yasovchi grammatik formalarini qo'shish yoki ichki fleksiya vositasida yasaladi. Masalan:

He works, *U ishlaydi*. *He worked*. *U ishladi*.

He knows many languages. *U ko'p tillarni biladi*.

Yuqoridagi gaplarda grammatik forma siffiksatsiya yordamida yasalgan, chunki grammatik formalar hisoblanuvchi *-s* (shaxs, son va zamon qo'shimchalari), *-ed* (o'tgan zamon formasini yasovchi qoshimcha), *-(e)s* (ko'plik son qo'shimchasi) so'z negiziga to'g'ridan to'g'ri agglutinatsiya usulida qo'shilyapti. Ichki fleksiya so'zlarning o'zagidagi unilarni o'zgartirish vositasida so'z formalari yoki grammatik kategoriyalar yasashdir. Masalan, *I wrote a letter to my friend*. (Men do'stinga xat yozdim). *My sister has very beautiful teeth*. (Singlimning tishlari juda chiroyli) gaplarida *wrote* (yozdim) fe'lining ichki fleksiya (ablaut) vositasida yasalgan. Hozirgi ingliz tilida ichki fleksiya juda keng qo'llanmasada, hamon o'z ifodasini yo'qotgani yo'q. Sintetik formalar qatorini ma'lum o'rinni turli so'z turkumlari uchun xos bo'lgan suppletiv formalar deb yuritiluvchi maxsus Grammatik formalar egallaydi. Suppletivizm ma'lum Grammatik kategoriyani turli o'zaklardan yasalgan formalar vositasida ifoda etilishidir. Masalan,

I – we (men - biz)

He, she, it – they (u - ular)

Good – better – best

(yaxshi-yaxshiroq – eng yaxshi)

“To go “ fe’lining shakllari:

To go – went – gone

(ketmoq - ketdi)

b) Analitik forma ikki va undan ortiq so’zlarning o’zaro qo’shilishi vositasida yasalib, ulardan biri o’z leksik ma’nosini to’la saqlab qoladi. Qolganlari esa, faqat Grammatik ma’nolarni anglatish uchungina ishlatiladi.

Har bir analitik formada ham leksik, ham Grammatik formalar mavjud bolib, leksik element grammatik ma’no bilan qisman bog’liq bo’ladi. Masalan, perfekt kategoriyasini ifodalovchi analitik formada to have ko’makchi fe’li grammatik kategoriyani ifodalasa, asosiy fe’l leksik ma’noni va qisman grammatik ma’noni ifodalaydi. 3.Boshqa so’zlar bilan birikish deganda har bir so’z turkumining bir va ikki tomonlama ya’ni yo ong, yo chap tomondagi so’zlar bilan birika olish imkoniyati tushuniladi. 4.So’zlarning gapdagi roli so’z turkumlarining o’ziga xos xususiyatini aniqlashdagi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayrim so’z turkumlari gapda gap bo’lagi vazofasida kelsa, ayrimlari bu vazifani bajara olmaydi.Shunga binoan, so’z turkumlari mustaqil so’z turkumlari (National parts of speech) va yordamchi so’z turkumlari (Structural parts of spech) bo’linadi.Ot, sifat, son, olmosh, ravish, fe’l, holat kategoriyasi va boshqalar mustaqil so’z turkumlari, predlog, bog’lovchi, artikl, ko’makchi va boshqalar yordamchi so’z turkumlari hisoblanadi.

5.Derevatsion konkret so’z turkumlarining ma’lum so’z yasovchi affikslar bilan birga ishlatilishiga bog’liq. Ma’lumki, yangi so’z yasalganda faqat yangi leksik birlik yasabgina qolmay, bir vaqtning o’zida yangi so’z turkumi ham yasaladi. Predlog (the Preposion) U.H.Hoshimovning ”Ingliz tili grammatikasining normativ kursi ” asarida mustaqil ma’no anglatmay, ”ot” va olmosh va boshqa so’z turkumlarining ma’nolarini to’ldirib, ularning birlariga, shuningdek ma’lum hodisaga ega bo’lgan munosabatini bildiruvchi yordamchi so’z turkumlari predloglar deyiladi¹⁵.

¹⁵ Hoshimov U.H., “Ingliz tili rammatikasi” T., 1968

1.2 Bog'lovchilar haqida umumiy tushuncha

Hozirgi zamon ingliz tilida bog'lovchilar yordamchi so'z turkumlariga kirsada, lekin gap strukturasida katta orin tutadi. bog'lovchilar bu yordamchi so'z turkumi bo'lib, gap bo'laklarini yoki qo'shma gapning qismlarini bog'lash uchun xizmat qiladi. bog'lovchilar gap bolaklari va qo'shma gapning sodda gapning teng qismlari orasidagi turlicha aloqalarni grammatik gunsabatni ko'rsatadi. Gap bo'laklari va gaplar orasidagi grammatik munosabat bog'lovchilar yordamida ifodalansa ham, bog'lovchilarning o'zi bu so'zlarning grammatik formasiga to'g'ridan to'g'ri ta'sir ko'rsatmaydi, ular bilan birlashmaydi. Bog'lovchilar tuzilishi jihatidan quyidagi gruppalariga bo'linadi:

- a) sodda bog'lovchilar (Simple Conjunctions): and, but, as, or, nor, after, till, that, so, for, hence, yet, since, when, if, lest, while, whether.
- b) yasama bog'lovchilar (Derivative Conjunctions): untill, unless, supposing, seeing, provided, because, once, directly, before, consequently.
- c) qo'shma bog'lovchilar (Compound Conjunctions): however, wherever, although, whereas, nevertheless, therefore,
- d) murakkab bog'lovchilar (Composite Conjunctions): as well as, both ... and, either... or, neither ... nor, whether ... or, as ... as, as ... so, so ... as, so ... that, rather ... than, such ... as, in order ... that, even though, even if, not so ... as, no sooner ... than, not only ... but, the ... the, no matter ..., who (when), such ... that, but that, or else.

Yuqorida, bog'lovchilarga berilgan ta'rifga ko'ra, birinchi navbatda predlog bilan bog'lovchilar o'rtasidagi farqni anglay olishimiz lozim¹⁶. Ayrim olimlar esa, bog'lovchilar faqatgina so'zlarni (yoki gap bo'laklarini) bir-biriga bog'laydi, va bog'lovchilar faqat gap strukturasining ma'no anglatishga yordam beradi, bog'lovchining o'zi hech qanday ma'noga ega emas, degan fikrni ilgari surishadi. Bu fikrga qarama qarshi rus tilshunosi B.A.Ilysh shunday misollar keltiradi:

He came **because** it was late. He came **though** it was late.

Bu gaplardagi **because** va **though** bog'lovchilari ikki ekstralingvistik hodisalar o'rtasidagi aniq har xil manodagi bog'liqlikni yaqqol ko'rsatib beradi: his coming and its being late. Bu gaplardagi kauzal (sabab) bog'lanish tilning tashqi tomonidan mavjud va shu bilan birga ikkinchi gapda konsessiv (to'siqsizlik) bog'lanish ifoda etiladi. Demak, keltirilgan ikkala misolning grammatik strukturasida hech qanday farq yo'q: farqlanish esa bu misollarning

¹⁶ B.A.Ilysh, The Structure of Modern English“ p.157

ma'nosida, ya'ni bog'lovchilarning ma'nosidadir. Qiyidagi misollarda ham bu kabi farqni kuzatish mumkin:

We will come to see you before he comes back, va

We will come to see you after he comes back.

Bu misollardan ko'rinib turibdiki, har bir bog'lovchi o'z ma'nosiga ega, shu bilan birga ayrim bog'lanishni ifoda etadi, yoki ikki ekstralingvistik hodisalar o'rtasida paydo bo'ladi. Shunday qilib, bog'lovchi va predlog o'rtasidagi farqni aniqlaymiz. Predloglar haqida so'z yuritganimizda, ko'p hollarda ular ozidan oldin keladigan sozma'nosiga ta'sir korsatadilar: misol uchun, "depend" fe'li faqatgina "on" yoki "upon", "characteristic" sifat so'zi "of" predlogi bilan kelganda to'liq bir ma'noga ega bo'la oladi, xolos. Bu misollar ko'rinib turibdiki, predloglar yakka holda hech qanday ma'no anglatmaydi. bog'lovchilarning gapda ishlatilishidan ma'nosi saqlanib qoladi va mustaqil bo'ladi.

Bog'lovchilarning sintaktik funksiyalarini aniqlashda biz so'z birikmalaridagi va gapdagi o'rni va ma'nolarini aniqlab olishimiz kerak. So'z va so'z birikmalarda bog'lovchilar so'z va frazani bog'laydi. Bular teng bog'lovchilar bo'lishi mumkin, kamdan kam hollarda biriktiruv bog'lovchilar bo'lishi mumkin. Gapda esa bog'lovchilar ikki gap bo'laklarini birlashtiradi.

Bog'lovchilar ba'zida bog'lovchilik vazifasida ekas, balki istak-xohishni anglatuvchi so'zlarni ifoda etishi mumkin. Masalan:

-If only she play the question loud enough to reach the ears of this Paul Steitler. (Buechner)-
Qaniydi, u bu savolni barilla ayta olsaydi va Pol Steytlerga eshitilsa.

Bu misoldan ko'rinib turibdiki, if bog'lovchil emas, -di yuklamasini ham ifoda etadi.

1.3 Bog'lovchilarning strukturasiga ko'ra turlari

Bog'lovchilar vazifasiga ko'ra teng bog'lovchi va ergashtiruvchi bog'lovchilarga bo'linadi.

Teng bog'lovchilar (Coordinating Conjunction) o'z navbatida quyidagi kichik guruhlariga bo'linadi:

a) Biriktiruvchi bog'lovchilar (Copulative Conjunctions): and, as well as, both ... and, not only ... but, neither ... nor, the ... the .

She dances very hard **and** you'll be the fresher. (HEH24)

U so'r raqsga tushadi va sen undan zavq olasan.

You must ask Edmund **and** Lilian they'll be back in half an hour. (ASS79).

Siz Edmund va liliannad ularning yarim soatdan keyin qaytish-qaytmasliklarini so'rashingiz kerak.

You are **neither** a friend **nor** a servant. (PAP56)

Siz na sodiq do'stsiz, na ishonchli yordamchi.

b) Ayiruvchi bog'lovchilar (Disjunctive Conjunction): or, either ... or, or else.

She ought to marry an American **or** a Portuguese. (HEH32)

U yo Amerikalikka, yo Ptugaliyalikka turmushga chiqishikerak.

Does I mean that they 've been left well off, **or** that they wish to be under no obligations?
(SMM80)

Demoqchimanki, ular tinchgina chiqib ketishdimi, yo o'z burchlarini bajarishmoqchi emasm?

His companions had **either** finished their tea **or** were indifferent to their privilege(PAP)

Uning sheriklari yo choylarini bemalol ichib tugatishdi, yo o'zlari shunchalik haddan ziyod beparvo va loqayd.

I can't make head **or** tail of this, said DrLivesay. (WWD56)

Men buning boshi-oxirini topa olmayman, dedi Livesey.

I had **either** fallen asleep **or** was on the point of doing so when a heavy man sat down with rather a clash close by (SMM108).

c) Zidlovchi bog'lovchi (Adversative Conjunction): but, still, yet, while, where as, as yet.

The girl spoke to Ralph smiling, **while** she still help up the terrier. (HEH)

Qizcha terierga yordamlasha turib, Ralf bilan jilmaygancha gaplashdi.

Once I stepped out myself into the road, **but** he immediately called me back(ACS45).

Men bir kuni endigina yo'lga tushgandim, ortimdan kimdir chaqirib qoldi.

I could hear nothing **but** a low gabbling. (SMM58)

Men hech narsanieshitmadim, lekin nimanidir yulib olgandek bo'ldi.

I am in the most magnificent hearth and spirits, eating like a bull, sleeping like a tree, **yet** I shall not enjoy a moment till I hear my old tarpaulins tramping round the capstan. (MAB74)

d) Sabab yoki natijani ifodalovchi bog'lovchilar (Causal and Resultative Conjunctins): for, so, hence.

He appeal seemed to produce some affect **for** two of the fellows began to look and there among the lumber. (MAB108)

So a big pigeon pie was brought in and put on a side table, and I made a hearty supper, for I was as hunger as a hawk. (SMM69)

Shunday qilib kaptar somsa olib kirshdi va stol ustisa qo'yishdi, men itdek ochligim sababli uni paqqos tushirdim.

Hence there were still faither men on board (ACS57)

Qayiqda hamon ishonchlikishilar bor edi.

So he kept talking as a ran, neither expecting nor receiving any answer. (SMM89)

2.Ergashtiruvchi bog'lovchilar (Subordinating Conjunctions).

Ergashtiruvchi bog'lovchilar ko'pincha ega, kesim, aniqlovchi va hol ergash gaplarni bosh gapga bog'lashga xizmat qiladi. Bundan tashqari ular har xil konstruksiyalarni ham o'zaro bog'lashi mumkin.

Ergashtiruvchi bog'lovchilar ega, kesim va ob'ektiv konstruksiyalarni bog'lab keluvchi that, if, whether kabi bog'lovchilarga bo'linadi:

It was the crew **that** troubled me (MAB114).

Meni tashvishga slogan narsa ekipaj edi.

He showed me in a moment **that** they were just the sort of fresh water swabs we had to fear in an adventure of impotence.

I know of my own knowledge **that** he was a banker account which has never been overdrawn. (FSS68)

Whether he was there then is still enigma. (MAB108)

Uning u yerda bor-yo'qligi hanuz noma'lum.

Our attitude simple is **that** facts are facts. (HEH134)

Bizningbikrimiz ham shu, axir ma'lumot bu ma'lumotda.

I wonder **if** he has it (LWF233)

Unda buning borligidan hayratdaman.

Adverbial (hol) konstruksiyalarni bog'lab keluvchi bog'lovchilar quyidagi gruppalariga bo'linadi:

a) joyni ifodalovchi bog'lovchilar (Conjunctions of place): where, wherever .

In the meantime, we could never make out **where** he got the drink. (MAB132)

Biz shu kungacha uning qayerdan ichib kelayotganligini bila olmadik.

His skin, **wherever** it was exposed, was burnt by the sun, even his lips were black. (LWF120)

Portlash bo'lgan joyda uning terisi kuygan, hatto lablari ham qorayib ketgan edi.

Wherever a man is, say I, a man can do for himself. (ACS142)

Yigit kishi qayerda bo'lmasin, o'zini uddalay olishi kerak.

b) vaqtni ifodalovchi bog'lovchilar (Conjunction of Time): after, since, when, before, until, till, as long as, while, as soon as, once now that, not long.

When we came on deck the men had begun already to take out powder ... (MAB66).

Biz stol yoniga kelganimizda kishilar allaqachon kukunlarni olib bo'lishgan edi.

I'm fifty, mark you: **once** you back from this cruise, I set up gentleman in earnest. (LWF108)

When he was twelve years old I myself was in love with him. (MAB255)

Men uni yoqtirib qolganimda u o'n ikki yoshda edi.

The girl spoke to Ralph smiling, while she still held up the terror. (LWF136)

Qiz terriorga yordamlasha turib Ralf bilan jilmaysancha suhbatlashdi.

Rosier lingered a moment till Pancy came in right on the aim of her cavalry (PAP104).

Rozer kavalyer yetib kelgunicha bir oz muddat kutib qoldi.

c) maqsadni ifodalovchi bog'lovchilar (Conjunction of Purpose): that, so that, in order that, lest, for fear that. Bu bog'lovchilardan keyin ko'proq may, might, shall, should modal fe'llari ishlatiladi.

He had found her a boy as an apprentice also, **so that** she should not want help while I was gone. (ACS233)

U uning o'g'lining ham shogirdlikka tushganini bilgach, men yo'q vaqtimda unga yordamlashib turishni xohlamadi.

He started early **lest** he should miss the train. (PAP108)

U poyezddan qolib ketmaslik uchun ertachiroq yo'lga chiqdi.

Wounds sometimes must be opened **in order that** they may be healed.(ACS244)

Yaralar tuzalishi uchun ba'zan ularni ochib ko'rish kerak.

d) natija bog'lovchilari (Conjunctions of Result): that, so ... that.

He is **so** weak **that** he can hardly move (MAB130)

U zo'rg'a yuradigan darajada darmonsiz edi.

e) To'siqsizlikni ifodalovchi bog'lovchilar (Conjunctions of concession): though, although, even if, even though, no matter.

He knew the passage like the palm of his hand, and **though**, the man in the chains got everywhere more water than was down in the chart, John never hesitated once. (R.Steverson)

For just then, **although** the sun still an hour or two to run all the echoes of the island awoke and bellowed to the thunder of a cannon. (ACS202)

I'll go there **even if** it rains(MAB47).

Yomg'ir yog'ishiga qaramasdan men ketaman.

f) Sababni bildiruvchi bog'lovchilar (Conjunctions of Cause): as, because, since, seeing that (for).

Since you are two busy we'll leave you alone. (LWF225)

Siz juda bandligingiz tufayli xalaqit bermasdan, sizni yolg'iz qoldiramiz.

All was drawing a low and aloft, everyone was in the browest spirits **because** we were now so near and of the first part of our adventure. (EHH68)

As I do so, I could hear hails coming going between the old buccaneer and his comrades, and this sound of danger lent me wings. (ACS48)

g) chog'ishtiruv yoki qiyoslovchi bog'lovchilar (Conjunctions of Comparison):

We take the risk, but we are not so ignorant as you believe us. (R.Stevenson).

You are young, but you're **as** smart **as** paint. (MAB260)

Siz yoshsiz, lekin rassomlar bo'yog'idek o'tkirsiz.

He gazed fixed at nothing in particular **as if** he were thinking of something. (CDS150).

U nimanidir o'ylab xayolsurgancha atrofga ma'nosiz tikil qoldi.

h) shartni ifodalovchi bog'lovchilar (Conjunctions of Condition): if, unless, suppose, supposing, on condition that, provided, providing.

If I die like a dog, I'll die in my booty. (MHH65)

I'll come **unless** it is hot. (R.Stevenson)

Agar havo issiq bo'lmasa men kelaman.

I cannot go out **unless** you return my umbrella (MAB68).

Mening soyabonimni qaytarmaguningcha men tashqariga chiqa olmayman.

You will not go to the park **unless** you finish all your lessons (MAB59).

Barcha darslaringni bajarib bo'lmaguningcha parka bormaysan.

Teng bog'lovchilar gapdagi grammatik jihatdan teng vazifaga ega bo'lgan gap bo'laklarini bog'lashga xizmat qiladi:

a) ikki va undan ortiq bir vazifadagi so'zlarni bog'laydi:

He moved steadily, looking **neither** left **nor** right, **neither** slackening **nor** hastening his footsteps. (PAP110)

U na o'ngga, na chapga qaramasdan, na ikkilanish va na shoshilmasdan shaxdam qadam tashladi.

b) ikki va undan ortiq bir so'zlarning bir predlog bilan ishlatilishida:

These visions come **out of things and events and books of yesterday and lost_week.** (LWF122)

b) bir bog'lovchi fe'l bilan predikativlarni bog'lashda:

It lightened, too, for three whole hours: each flash **being** very bright, **and** blue, **and** long. (CDS155)

Fonarlar butun uch soat mobaynida yorqin va moviy nur taratib, uzoq yonib turishdi.

But this, was not the end **nor** the decision. (LWF120)

Bu na yakun edi, na qaror.

c) bir modal yoki yordamchi fe'l bilan bog'laydi:

You **must** take it **or** leave it.(ACS 24)

Siz uni yo olishingiz kerak, yo qoldirishingiz.

I **had** hoped **and** planed otherwise. (LWF177)

Men umid qildim va har holda reja ham tuzib qo'ydim.

d) ikki va undan ortiq yordamchi so'zlarni bog'laydi:

He had business everywhere, bolting **in and out of** all the cottages. (CDS114)

Uningishlarijuda ko'p edi, barcha kotejlarning ham ichida, ham tashqarisida.

e) ikki va undan ortiq so'z birikmalarni bog'lab kelad:

There was the blue sky **and** the bright morning sun **and** a cool breeze. (PAP283)

Osmon moviy, tong beg'ubor va salqin shamol ohista esib turardi.

f) ikki va undan ortiq uyushgan ergash gaplarni bog'laydi:

He smiled **because** the air was clean and fresh **and because** he had hugged the vague memory of home. (PAP156)

Havo tiniq va musaffo edi va u o'z uyiga oid shirin va olis xotiralarni esladi.

g) ikki va undan ortiq qo'shma gaplarni bog'laydi:

I'm sorry, Celia, **but** I must go. (PAP204).

Selia, kechirasan, men ketishim kerak.

h) gapda bir xil vazifaga ega bo'lgan har xil sifatga ega bo'lgan elementlarni ham bog'laydi:

A dirtier **or** more wretched place he had never seen. (CDS240)

U chang va qirilgan joylarni hech qachon ko'rmagan.

i) so'z birikmalari va ergash gaplarni bog'lab keladi:

The point of view of Philosophy is the supremacy of matter **and** that the world exists outside of us and independently of us. (MAM270)

Filosoflarning fikricha, dunyo hamma narsadan yuqori turadi tlaqo mustaqil va erkinmiz.

Biriktiruv bog'lovchilar ikki o'zaro bir-biri bilan bog'liq bo'lgan so'zlar, so'zlar gruppasini va butun gaplardagi o'zaro semantic jihatini bog'lab keladi:

There are times when **either** a gerund **or** a participle is correct grammatically, **although** the two have slightly different meanings. (R.W.Pence)

The resolution was **no sooner** formed than put into practice. (ACS266)

Qaror joriy qilinishdan ancha oldin chiqarilmagandi.

We **not only** saw but heard it. (ACS37)

Biz uni nafaqat ko'rdik, ammo eshittik ham.

Ayrim holatlarda bog'lovchilar mustaqil gap bo'laklari oldidan ishlatilishi mumkin, ya'ni uning mantiqiy ma'nosini ifoda etadi. Bog'lovchilarning bunday ishlatilishini faqat badiiy asarlarda uchratish mumkin.

It was all amusing for Dartie himself was in capital form, and talked freely. (PAP218)

Uning o'zini bunday tutishi va erkin suhbatlashishi Dortiga qiziq tuyuldi.

She was forty-three. But her body was almost as slim as ever and she moved with all the old swift agility. (ACS201)

U qirq to'rtiyoshda edi. Lekin jussasi kichkina bo'lib, epchil keksalarcha harakat qildi.

Bog'lovchilarning bunday ishlatilishi ko'proq modallikni ifodalaydi, masalan moreover, however, nevertheless, besides kabilardek. Lekin bu modal so'zlarning bog'lovchilardan farqi shundaki, ular gapning bosh qismida, o'rtasida yoki oxirida ishlatilishi mumkin.

I Bob yuzasidan xulosa

Mazkur bitiruv malakaviy ishimizning I Bobida biz bog'lovchilar yordamchi so'z turkumiga mansub bo'lganligi tufayli avvalom bor so'z turkumlari haqida to'xtalib o'tdik. So'z turkumlari umumiy tilshunoslik nazariyasida eng ko'p munozaralarga sabab bo'lgan mavzudir. So'z turkumlari ham morfologik, ham sintaktik xususiyatlarga ega. So'z turkumlarini tasnif qilish uch turdagi prinsipga asoslanadi:

- 1) ma'no
- 2) shakl
- 3) funksiya¹⁷

So'z turkumlari uch prinsipga, ya'ni o'z ma'nosiga, shakliga (kategoriyalariga), funksiyasiga ko'ra mustaqil so'z turkumlari va yordamchi so'z turkumlariga bo'linadi.

Mustaqil so'zlarning aniq leksik ma'nosi bo'lib, ular gapda mustaqil funktsiyani bajaradilar. Demak, ular gapda gapning bosh bo'laklari bo'lib kelishi mumkin. Mustaqil so'zlarga fe'l, ot, sifat, son, olmosh va ravish so'z turkumlariga kiruvchi so'zlar kiradi.

Yordamchi so'zlar mustaqil so'zlardan semantik jihatdan farq qiladi. Yordamchi so'zlar gapda biror bir funktsiyani bajarmaydi. Lekin ular gapda so'zning ma'nosini aniqlaydi. Ko'pchilik olimlar so'z turkumlarini morfologiyaning bir bo'lagi deb qarashadi, lekin shunga qaramay so'z turkumlarini sintaksisga bog'lab o'rganmaslik xato bo'ladi. Bu muammoga turli olimlar turlicha fikr bildirganlar.

Akademik A.A.Shaxmatovning fikricha, so'z turkumlari sintaksisda o'rganilishi kerak¹⁸. Tilshunos olim B.Ilyish so'z turkumlari nazariyasini ba'zi sintaktik jihatlarini ham o'z ichiga olgan holda morfologiyaning asosiy qismi deb qaraydi¹⁹. Tilshunos olim E.M.Gordon so'z turkumlariga quyidagicha to'xtalib o'tadi²⁰: "Har bir tildagi mavjud so'zlar ma'lum so'z turkumlariga mansub bo'lib, har bir so'z turkumi o'z xususiyatiga ega .

Bundan tashqari birinchi bobda biz bog'lovchilar, ularning vazifasiga ko'ra turlarini o'rganib chiqdik va uning strukturasi haqida ham umumiy ma'lumot berib o'tdik. Bizga ma'lumki, bog'lovchilar gapda mustaqil funktsiyani bajarmaydi va kategoriyalarga ham ega emas. Shu bois ingliz tilida bog'lovchilar yordamchi so'z turkumlari sirasiga kiradi.

¹⁷ B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971. 27-bet.

¹⁸ A.A.Шхматов "Синтаксис русского языка" М., 1941.

¹⁹ B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971

²⁰ E.M.Gordon, I.P.Krylova "A Grammar of Present – Day English" М., 1974

Bog'lovchilarning gapda ishlatilishini badiiy asarlardan olingan misolar orqali ko'rib chiqdik. Bog'lovchilarning ishlatilishi ba'zan ko'proq modallikni ifodalaydi, masalan moreover, however, nevertheless, besides kabilarddek. Lekin bu modal so'zlarning bog'lovchilardan farqi shundaki, ular gapning bosh qismida, o'rtasida yoki oxirida ishlatilishi mumkin. Bog'lovchilar vazifasiga ko'ra teng bog'lovchi va ergashtiruvchi bog'lovchilarga bo'linadi. Teng bog'lovchilar gapdagi grammatik jihatdan teng vazifaga ega bo'lgan gap bo'laklarini bog'lashga xizmat qiladi

II Bob. Bog'lovchilarning gap strukturasidagi sintaktik-semantik bog'lanishlari.

2.1 Yadroviy predikativ bog'lanish.

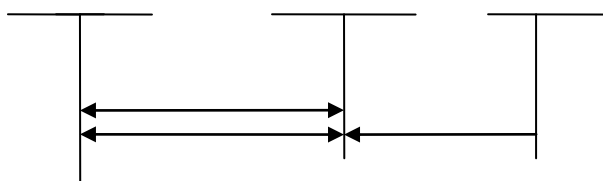
Bizga ma'lumki, yadroviy predikativ bog'lanish gap strukturasini tashkil qiladigan va asl ma'nosini yoritib beradigan bosh bo'laklarning bir-birini taqozo etadigan komponentlardan tashkil topadi. Quyida berilgan misollarda buning isbotini ko'rishimiz mumkin:

Neither my father **nor** I could remember this happening (SWWC68).

Na otam, na men bu voqeani eslay olmadik.

Bu gapda my father ... I could remember komponentlari yadroviy predikativ bog'lanishni tashkil etadi., nither .. nor biriktiruvchi (Copulative) bog'lovchilari tobe komponentni tashkil etib, gap mazmuniga inkor ma'noni beradi. So'zimiz isbotini yuniksion modelda ko'rib chiqamiz:

(1)	(1)	1	(1)	1	(2)	2	(3)	3
Neither	my	father	nor	I	could	remember	this	happening.
		1			2		3	

NP1 NP2 D1

Bu gapda biriktiruvchi (Copulative) bog'lovchi *neither ..* nor gapning ega va kesimga inkor ma'nosini beradi. Bu gap strukturasida bu bog'lovchilar gapning asosiy komponenti bilan bog'liq. Buni isbotlashda tushirib qoldirish metodidan foydalanib ko'ramiz:

1. ... My father ... could remember this happening (WWD76)

Bu metoddan ko'rinib turibdiki, gap strukturasidagi inkorlik ma'nosini yo'qotayapti. Demak, bu yerda biz gapdagi inkorlikni saqlash uchun *neither ...* nor bog'lovchisini o'z joyida qoldirishimiz o'rinli va u egaga inkorlik ma'nosini beradi.

Quyida berilgan badiiy asarlardan olingan misollar yadroviy predikativ bog'lanishga misol bo'la oladi:

2. **Both** Gary **and** Marty need to be at work by eight (MGAN7)

Garri va Marti ikkalasi soat sakkizgacha ishda bo'lishi kerak.

3. **Soon** Abdulla of the Land began to object to this (MGA)

Tez orada shoh Abdulla bunga qarshilikko'rsata boshladi.

4. The sound system is **so** great it's almost like earphones (SWWK56)

5. Tovush sistemasi shunchalik ajoyib apparatki, u deyarli quloqchin(naushnik)ga o'xshaydi.

6. Whatever Dad is **as** a person is not there (.

Dad u yerda nima bo'lsa bo'ldi, faqat inson sifatida emas.

7. **Soon** as Dad knows he isn't supposed to eat, he gets ravenously hungry.

Tez orada Ded hech narsa yemaganligini bildi, u juda ham och qolgan edi.

8. Dad sits and looks at them as if they are strange (SWWC115)

Ded o'tirardi va ularga begonalarga qaragandek qaradi.

9. The ass was not **so** pleased. (SWWC21).

Xo'tikka bu hech yoqmadi.

10. **Neither** Cat no Bluey said anything. (SWWC93)

Na Ket na Blu bir og'iz gap ayta olmadi.

11. **Whatever** you think best (SWWC83).

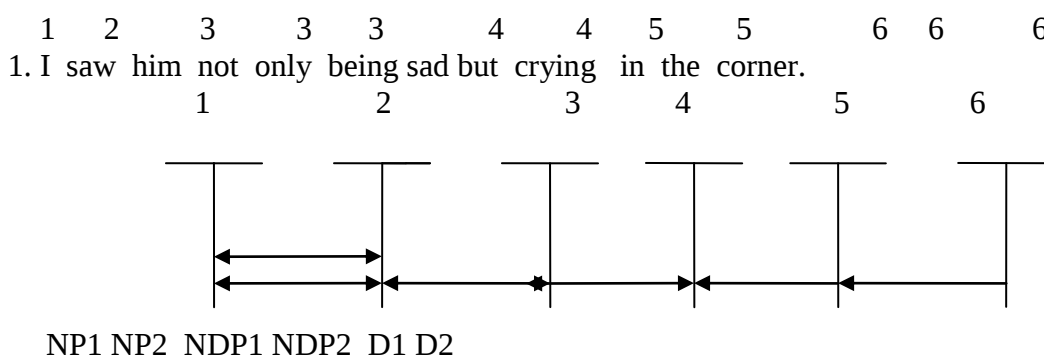
Nimaiki o'ylagan bo'lsangiz bu eng to'g'ri.

12. So the kid had a Rolex (SWWC102)

Shunday qilib bola roleksga ega bo'ldi.

2.2 Noyadroviy predikativ bog'lanish.

Bu paragrafda esa bog'lovchilarning noyadroviy predikativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar o'rqali 'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, noyadroviy predikativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga o'xshasada, lekin aynan o'zini ifodalamaydi. Gapimiz isbotini yoritib berishda gapning bosh bo'laklariga o'xshagan bir-birini taqozo etadigan komponentlardan tashkil topadi. Quyida berilgan misollarda buning isbotini ko'rishimiz mumkin:

Bog'lovchilarning bu gapda biriktiruvchi (Copulative) bog'lovchi noyadroviy component him-not only being sad; him – but crying birga gap strukturasida ishlatilgan. Buni transformatsion usuldan foydalanib, isbotlab ko'ramiz.

...him not only being sad but crying ---- He was not only sad but was listens.

Transformatsion usul shuni ko'rsatadiki, gap strukturasida him – not only being sad; him – but crying ega va kesim o'rtasidagi bog'lanishga o'xshasada, lekin aynan o'zi emas. Bog'lovchilar esa bu yerda gap ma'nosiga kuchaytirish effektini beradi, ya'ni yadroviy predikativ komponentlar kabi, noyadroviy predikativ komponentlar oldidan ma'no jihatdan tobe komponentlarga ega bo'lishlari mumkin.

1. I saw him not **only** being sad **but** crying in the corner (WWD68)

Men uning nafaqat xafa holda, balki burchakda yug'lab o'tirganini ko'rdim.

2. At least that's my decision **as** whether decision is (PAP124)

Nima bo'lsa ham, bu mening qarorim, agar qaror shunaqa bo'ladigan bo'lsa..

3. I told her to rush **as** fast and far **as** possible .

Men unga imkon qadar shoshilish kerakligini aytdim

4. I have never seen anybody work **so** hard and get so much packed into so short time (SWWC28).

Men biror kishining shunchalik qattiq ishlaganini va qisqa vaqt ichida shuncha ko'p joylaganini ko'rmaganman.

5. She wants you to stay here **until** he comes (SWWC69)

U seni u kelgunicha shu yerda bo'lib turishingni xohlaydi.

6. Martin never saw him crying **so far** (SWWC135)

Martin uning shu paytgacha yig'laganini ko'rgani yo'q.

7. Sharp waited **until** all sounds had ceased.(OHSS 294)

Sharp hamma ovozlarni tingunicha kutib turdi.

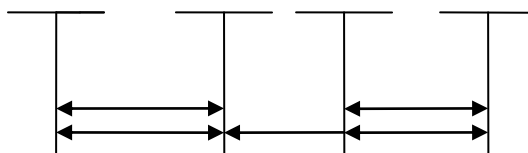
2.3 Subordinativ bog'lanish

Bu paragrafda esa bog'lovchilarning subordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali 'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, subordinativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga ergashib keladi, va gapning asl ma'nosini to'ldirib keladi. Gapimiz isbotini yoritib berishda gapning bosh bo'laklariga ergashib kelgan bir-birini taqozo etmaydigan komponentlardan tashkil topgan misollar keltiramiz. Quyida berilgan misollarda buning isbotini ko'rishimiz mumkin:

1 2 (2) (3) 3 4

1) I run fast as I can, but he hits me.

1 2 3 4

NP1NP2D1D2

2) He's listening **as** a dog. (SMI 85)

U itoatkorlik bilan tingladi.

3) I never knew **such** people that bruised so easily. (CSS19)

Men hech qachon o'zgalarga bunchalik ozor beradigan kishilarni ko'rmaganman.

Yuqorida berilgan I never knew **such** people that bruised so easily misolidan foydalanib, unda subordinativ bog'lanish borligini isbotlaymiz. Bu gapda **such** bog'lovchisi ot bilan birikib kelsada, fe'lga ya'ni kesimga tobedir. Chunki bu yerda tushurib qoldirish usuldan foydalanganimizda I +

never knew ... people gapning grammatik ma'nosi o'zgarmaydi. Demak, such bog'lovchisi bir tomonlama yo'naltirilgan subordinativ bog'langan.

4) I tell her Dad's been operated on, **so** I have to stay longer. (WWD58)

Men unga otasi operatsiya qilinganini aytaman, shuning uchun bir oz ko'proq ushlanib qolaman.

5) He gazed fixedly at nothing in particular **as** if he were thinking of something (EHFA 18)

U go'yo bir narsani qattiq o'ylayotgandek, atrofga bema'no tikilib qoldi.

6) I'll come **unless** it is hot (RKK 105)

Havo issiq bo'lmasa kelaman.

7) The girl spoke to Ralph smiling, **while** she still held up the terrier (HGSS279)

Qiz teryerni tutgancha Ralfga kulib gapirardi.

8) I will do **as** much **as** I can. (WSSC20)

Men qo'limdan kelgancha ko'proq qilaman.

9) Don't leave your room **until** your hear from him. (SWWC43)

Undan biron xabar kelmagunicha xonadan chiqma.

10) Come to your room, **so** that I may tell you the secret privately (MGAN34)

Xonangga kel, shunda men senga sirni o'zingga aytaman.

2.4 Koordinativ bog'lanish

Bu paragrafda esa bog'lovchilarning koordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali 'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, koordinativ bog'lanish gap strukturasidagi uyushiq bo'laklarni ifodalagan komponentlardan tashkil topadi. Gapimiz isbotini yoritib berishda quyida berilgan misollarda ko'rishimiz mumkin:

Koordinativ bog'lanishni asosan teng bog'lovchilar ishtirokidagi gaplar strukturasida ko'rishimiz mumkin.

1. Under the sofa and chairs and behind in the footspace ...he found old fragments of toys (MAB78)

Divan va stullar tagidan , poyafzallar turadigan javon ortidan eski o'yinchoqlar qismlarini topib oldi.

2. I hated and feared these women (WWD108)

Men unday ayollarni yomon ko'raman va hatto qo'rqaman.

3. Next day I plow into both Ethridge and Santana (GKL134).

Keyingi kun men ham Etridga ham Santanaka o'tdim.

4. I've put both night tables and a chair on the side of the bed (MAB166)

Men krovat yoniga ham tungi stolni ham stulni qo'ydim.

5. You are neither a friend nor a servant. (MAB56)

Siz na do'stsiz na yordamchi.

6. It's either incredible cruelty or insensitivity (OXD).

Bu na haddan tashqari qo'pollik, na beparvolik.

7. He neither came to us nor came. (MAB150)

U na biznikiga keldi, na qo'ng'iroq qildi.

8. I express my doubts about **both** Dad's treatment **and** the diagnosis.

Men Dedning munosabati va tashhisi haqida o'z shubha-gumonlarimni tasvirlab bermoqchiman.

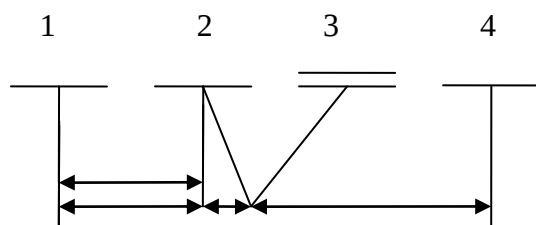
Bog'lovchilarning ot bilan otni, fe'l bilan fe'lni, sifat bilan sifatni uyushib bog'lab kelishi asosan biriktiruvchi va ayiruvchi bog'lovchilarga xos. Bu birikishni biz koordinativ bog'lanishga kiritishimiz mumkin. Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, bog'lovchilar bilan kelgan komponentlar bo'lib kelgan:

under the sofa and chairs, hated and feared, both night table and chair.

Yuniksion modelda ko'rib chiqamiz.

1 2 (3) 3 (4) 4

I hated and feared these women.

NP1 NP2 NP3 D1

Biz mazkur bitiruv malakaviy ishining II Bobida bog'lovchilarning gap strukturasidagi sintaktik-semantik bog'lanishlarini o'rganib chiqdik. Bog'lovchilar sintaktik -semantik bog'lanishda bir qancha, ya'ni, yadroviy, noyadroviy, subordinativ va koordinativ bog'lanishlarni namoyon etishda gapning yadroviy komponenti emas, balki ularga tobe komponent sifatida ifodalanishini badiiy asarlardan olingan misolar orqali ko'rib chiqdik.

Bizga shu narsa ma'lum bo'ldiki, bog'lovchilar yadroviy predikativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qila oladi, faqat tobe komponent sifatida, chunki asl ma'nosini yoritib beradigan bosh bo'laklarning bir-birini taqozo etadigan komponentlardan tashkil topadi.

2.2 paragrafda esa bog'lovchilarning noyadroviy predikativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, noyadroviy predikativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga o'xshasada, lekin aynan o'zini ifodalamaydi.

2.3 paragrafda esa bog'lovchilarning subordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, subordinativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga ergashib keladi, va gapning asl ma'nosini to'ldirib keladi.

2.4 paragrafda esa bog'lovchilarning koordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, koordinativ bog'lanish gap strukturasidagi uyushiq bo'laklarni ifodalagan komponentlardan tashkil topadi.

III Bob. Bog'lovchilarning sintaktik-semantik tahlili

Ushbu bobda biz bog'lovchilar ishtirok etgan gaplarni sintaksem, ya'ni ular ishtirokidagi sintaktik-semantik ma'nolarni analiz qilamiz. Oldingi bobda biz bog'lovchilarni gapdagi vazifasiga ko'ra turlarini o'rganib chiqdik. Bu bobda professor A.M.Muhxin nazariyasiga asosan bog'lovchilar ishtirok etgan gaplardagi tobe komponentlarni sintaktik analiz qilishda badiiy asarlardan olingan misollar orqali o'rganib chiqamiz..

Sintaksemalar gap komponentlaridan farqli o'laroq birliklar, ya'ni invariantlar tildagi variant sistemasini tashkil etadilar. Ular o'z ma'nosiga ko'ra sintaktik-semantik belgilar hisoblanishad, oppozitsiyalar sistemasidagi bog'lanishlar asosidagi paradigmalarni tashkil etadilar. Paradigmatika (lot. "paradigm" – example) -- bir guruhga mansub elementlar, ma'nosini

berib, ya'ni sintaktik - semantik o'xshashlik asosida bir guruhga birikadi. Professor A.M.Muxin²¹ sintaksem analiz nazariyasiga ko'ra sintaksemalar asosiy 3 kategorial guruhga bo'linadi:

- 1.Substansial.
2. Kvalifikatsion.
- 3.Prosexual.

Bog'lobchilarni gap strukturasida qaysi sintaksem ega ekanligini o'rganishda ularda asosiy komponentlarga tobe bo'lishiga qaramay, substansial, kvalifikatsion hamda prosessual kategorial guruhlar ostida umumlashganini ko'rishimiz mumkin:

I.Substansional guruhga:

a) olmosh

--**As** he did **so** he watched the instrument before him(SWWC123)

U shunday qilgani uchununing ko'z oldida asbobni ko'zdan kechirdi.

--**When** I met you, you were wound pretty tight (MJAN19)

Men seni uchratganimda sen haddan ziyod go'zal eding.

--I don't want him to see us untill it's too late (SWWC48)

Men uning bizni kech tbo'lmasdan ko'rishini xohlamayman

b) ot:

Both men **and** women got out of the car (EHH78)

Ham erkaklar ham ayollar mashinadan tushishdi.

As cat watched, one of the men stretched out on the floor (SWWC79)

Mushuk ko'rganda, odamlardan biri polda cho'zilib yotardi.

c) artikl:

As the cab pulled up at the hotel, a crowd was gathered out front (SWWC132)

Arava mehmonxona yoniga kelgach, odamlar tashqariga to'planishdi.

II. Kvalifikatsion guruhga:

a. sifat:

The girl seems at least as perfectly **normal** as beautiful (MAB57)

Qiz mukammal darajada kelishgan va go'zal edi.

III. Prosessual guruhga:

Dad sits **and** looks at them as if they were strangers.

Ded o'tirgancha, xuddi begonalarga qaragandek, ularga qarab qoldi.

3.1Bog'lovcilarning Negativlik belgisi

²¹ Muxin A.M. "Синтаксемный анализ и проблема уровней языка" Л., 1980.

Bog'lovchilarning kategorial belgisini qaysi nokategorial sintaktik-semantikbelgi bilan moslashib kelishini ko'rib chiqamiz.

Substansional negativ sintaksema:

1. Neither my father nor I could remember this happening (MAB88)

Sodir bo'lgan voqeani na otam, na men eslay oldim.

2. You are neither a friend nor a servant (JKL90)

Siz na dostoniz, na yordamchi.

3. His companions had neither finished their tea nor were indifferent to their privilege.

Bu gaplardan ko'rinib turibdiki, biriktiruvchi (Copulative) bog'lovchi neither ... nor gap ma'nosiga inkorlikni beradi. Buni isbotlashda neither S ... nor S o'rniga not inkor bo'lakchasini qo'yib, transformatsion eksperimentdan foydalanamiz:

My father and I could not remember this happening

You are **not** a friend and a servant **either**.

His companions had **not** finished their tea and were **not** indifferent to their privilege.

Uning sheriklari choylarini ham ichib bo'lishmadi va a sekin harakat qilishdi.

There was **neither** fire, **nor** candle was lit, she died in the dark (ACS78).

U yerda na olov bor edi, na sham. U qorong'i joyda olamdan o'tdi.

The size of the eyes. They were **neither** large **nor** small. (LWFF80).

Ko'zlarining hajmi. Ular na katta edi, va na kichkina.

You are **neither** a friend **nor** a servant (R.K.M).

Siz na do'st siz, na ishonchli yordamchi.

Qo'llanilgan eksperimentdan ko'rinib turibdiki, misollarning ma'nosi o'zgarmadi. Demak, neitthet ... nor S bog'lovchilari negativlik belgisini albatta S ga tobe bog'lanish orqali isbotladi.

3.2 Bog'lovchilarning kauzal belgisi.

Bog'lovchilarning kauzal (sabab) sintaksemada kelishini bir necha misollar orqali ko'rib chiqamiz:

1.I made a hearty supper, **for** I was as hungry as a hawk ... (MAB70)

Men itdek ochligim tufayli tushlikni zudlik bilan yeb tugatdim.

2. Hence there were still faithful men on board.(WWD89)

3. It was the crew **that** troubled me.

Meni tashvishga slogan narsa olomon edi.

4. Since you are too busy we'll leave you alone.(JKL68)

Siz juda band ekansiz, sizni mayli yolg'iz qoldiramiz.

Yuqorida keltirilgan misollarda kauzallik (sabab) belgisi borligini isbotlashda bog'lovchilar o'rniga **because of** boglovchisini qo'yamiz.

I made a hearty supper, for I was as hungry as a hawk → I made a hearty supper, **because of** I was as hungry as a hawk.

Hence there were still faithful men on board → Because of there were
still faithful men on board.

Since you are too busy, we'll leave you alone $\longrightarrow$ Because of you are too busy, we'll leave you alone.

As I do so, I could hear hail coming and going between the old buccaneer.(R.L.Stevenson)

Misollarda qo'llanilgan transformatsion usuldan xulosani chiqarsak, gap strukturasi ma'no jihatdan o'zgarish bo'lmadi. Shu sababi misollarda kauzativlik bor deb ayta olamiz.

3.3 Lokativ sintaktik-semantikasi ifodalovchi bog'lovchi

Bu paragrafda bog'lovchilarda lokativlik belgilari haqida eksperiment olib boramiz va quyidagi misollardan foydalanamiz:

1. We could never make out **where** he got the drink. (MAB80)

U qayerdan ichib keladi, biz buni hech aniqlay olmadik.

2. It was cold Siberia **where** I was sent (JKL90)

Meni jo'natishgan Sibir juda sovuq edi.

3. His skin, **wherever** it was exposed, was burnt by the sun. (PDP58)

Portlash sodir bo'lganda uning terisi kuygan edi.

4. **Wherever** a man is, say I, a man can do for himself.

Yigit kishi qayerda bo'lmasin o'zini himoya qila oladi, deb o'ylayman.

Bu misollarda lokativlik belgi borligini isbotlashda bog'lovchi ifodalagan elementni **there** ravishi bilan transformatsiya qilamiz:

We could never make out **where** he got the drink → We could never make out **there** he got the drink.

It was cold Siberia **where** I was sent → It was cold **there** I was sent.

His skin, **wherever** it was exposed, was burnt by the sun → His skin, **there** it was exposed, was burnt by the sun.

Transformatsiyamiz farqli o'laroq, gap strukturasida lokativlik belgisini saqlab qoldi.

3.4 Temporal sintaktik-semantikani ifodalovchi bog'lovchi

Bu paragrafda bog'lovchilarning temporal sintaktik-semantik belgilariga e'tibor beramiz. Masalan:

1. With playground supervision he's not home **till** six anyhow (MAB70)

U o'yin maydoni nazoratchisi bo'lganligi tufayli soat oltigacha kela olmaydi.

2. She can come visit **when** Dad's better (WWD98)

Ded tuzalgach u tashrif buyura oladi.

3. **Soon as** Dad knows he is not supposed to eat, he gets ravenously hungry (WWD130).

U ovqatlanmaganligi tufayli juda ochqolganligini his qildi.

4. **As soon as** she stopped the bleach, I improved (MGAN46).

U oqartirgich qo'shishni bas qilgach, men uni to'grilab chiqdim.

5. She's lived alone **since** (WWD78)

U hamon yolg'iz yashamoqda.

Bu misollarda temporallik belgi borligini traditsion metoddan foydalanib, bog'lovchilar ifodalagan komponentlarga when? What time? Kabi savollar qo'yib ko'ramiz:

With playground supervision he was not home **till** six anyhow? → **Till what time** he was not at home?

Soon as Dad knows he isn't supposed to eat, he gets ravenously hungry →

When does Dad knows he isn't supposed to eat, he gets ravenously hungry?

She's lived alone **since** — ~~Since~~ **what time** she's lived alone?

Tajribamizdan ko'rinib turibdiki, komponentlarga berilgan savollar o'z o'rnida bo'lib, misollar to'laqonli javob bo'la oladi. Bu bilan, bog'lovchilar temporal belgiga ega deb ayta olamiz.

3.5 Relyativ sintaktik-semantikani ifodalovchi bog'lovchi

Which bog'lovchisining **under** predlogi bilan birikib, ergashgan qo'shma gaplarda tobe component pozitsiyasida kelishi relyativlik (tegishlilik) sintaktik-semantik belgiga ega. Masalan:

They roosted in the white gum, besides the veranda, and in old tree down near the creek **under which** Yonie had laid Mumal. (P.K.C.99)

The Korean government stepped in with a restructuring plan **under which** established companies have had to assume control of faltering competitors ... (N.W.Feb. 11,85)

Alice understood very plainly all the circumstances **under which** it was written.

He's seised the Tommy-gun **under which** he felt brave himself. (EHFA -66)

They both ran back to the place where Whang had digging and found their mill, **under which** they buried it. ("Whang the Miller", Goldsmith, 177)

Misollar shuni ko'rsatadiki, under which birikmasi relyativ sintaksemasidir, transformatsiyadan foydalanib, which bog'lovchisiga nisbatan qo'llaymiz:

...**under which** Youie had laid Mumae → **Under the old tree** Youie had laid Mumae.

... **under which** established companies have had to assume control of faltering competitors
Under a restructuring plan established companies have had to assume control of faltering competitors.

He's seized the Tommy-gun **under which** he felt brave himself **Under the Tommy**
gun he felt brave himself.

... Whang found their mill **under which** they buried it ~~Whang~~ found their mill **under**
what they buried it.

Tadqiqot qilayotgan relyativ sintaksemalar, relativlik belgidan tashqari

a) lokativlik sintaksemani ham ifodalaydi. Bu fikrimizni isbotlash uchun which bog'lovchisini
there ravishi bilan transformatsiya qilamiz:

... Whang found their mill **under which** they buried it ~~Whang~~ found their mill under
there they buried it.

b) akkordativ sintaksemani ifodalaydi. **Which** komponentini **according to** predlogi bilan
o'zgartiramiz:

He's seized the Tommy - gun **under which** he felt brave himself **According to**
~~the~~ Tommy gun he felt brave himself.

Yana boshqa bir necha misollar yordamida which bog'lovchisining obsoyatelstiv (hol)
sintaksemani ifodalashini ko'rishimiz mumkin:

1) It's a pity Girard isn't here to tell the circumstances **under which** that was written (P.C.
254) **Under which** ~~that was~~ written **under the circumstances** that was written.

2) Our battery fought unequally, **under which** they gave up ... **Under** **unequal**
circumstances our battery fought. (EF.FA-79)

c) quyidagi misollarda **under which** birikmasini ifodalagan relyativ sintaksema hol belgisini
ham bildiruvchi sintaksema sifatida ham uchratish mumkin. Masalan:

1) For years we've been fleating about the sweated conditions **under which** our nurses work
(CJC, 448) **Under which** our nurses work **under sweated** conditions our
nurses work.

Misollar yordamida transformatsion usuli isbotlandi.

III Bob yuzasidan xulosa

Biz BMIning III Bobida bog'lovchilarning sintaktik-semantik tahlilini o'rgandik va ularni misollar orqali ko'rib chiqdik. Demak, hozirgi zamoningliz tilida bog'lovchilar yordamchi so'z turkumi emas balki tilshunos olim B.A.ILISH aytganlaridek, bog'lovchilar gap tuzilishida ma'no,shakl va uziga xos funksiya (vazifa)ga ega. Yuqorida bog'lovchilarni tilshunos olim M.A. Muhin nazariyalariga asosan ilmiy tadqiqot qilib chiqdik. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, bog'lovchilar negativ, kauzal, lokativ, temporal va relyativ sintaktik-semantik belgilarga ega ekanligini misollar yordamida isbotladik.

Xulosa

Mazkur bitiruv malakaviy ishimizning I Bobida biz bog'lovchilar yordamchi so'z turkumiga mansub bo'lganligi tufayli avvalom bor so'z turkumlari haqida to'xtalib o'tdik. So'z turkumlari umumiy tilshunoslik nazariyasida eng ko'p munozaralarga sabab bo'lgan mavzudir. So'z turkumlari ham morfologik, ham sintaktik xususiyatlarga ega. So'z turkumlarini tasnif qilish uch turdagi prinsipga asoslanadi:

- 1) ma'no
- 2) shakl
- 3) funksiya²²

So'z turkumlari uch prinsipga, ya'ni o'z ma'nosiga, shakliga (kategoriyalariga), funksiyasiga ko'ra mustaqil so'z turkumlari va yordamchi so'z turkumlariga bo'linadi.

Mustaqil so'zlarning aniq leksik ma'nosi bo'lib, ular gapda mustaqil funktsiyani bajaradilar. Demak, ular gapda gapning bosh bo'laklari bo'lib kelishi mumkin. Mustaqil so'zlarga fe'l, ot, sifat, son, olmosh va ravish so'z turkumlariga kiruvchi so'zlar kiradi.

Yordamchi so'zlar mustaqil so'zlardan semantik jihatdan farq qiladi. Yordamchi so'zlar gapda biror bir funktsiyani bajarmaydi. Lekin ular gapda so'zning ma'nosini aniqlaydi. Ko'pchilik olimlar so'z turkumlarini morfologiyaning bir bo'lagi deb qarashadi, lekin shunga qaramay so'z turkumlarini sintaksisga bog'lab o'rganmaslik xato bo'ladi. Bu muammoga turli olimlar turlicha fikr bildirganlar.

Akademik A.A.Shaxmatovning fikricha, so'z turkumlari sintaksisda o'rganilishi kerak²³. Tilshunos olim B.Ilyish so'z turkumlari nazariyasini ba'zi sintaktik jihatlarini ham o'z ichiga olgan holda morfologiyaning asosiy qismi deb qaraydi²⁴. Tilshunos olim E.M.Gordon so'z turkumlariga quyidagicha to'xtalib o'tadi²⁵: "Har bir tildagi mavjud so'zlar ma'lum so'z turkumlariga mansub bo'lib, har bir so'z turkumi o'z xususiyatiga ega .

Bundan tashqari birinchi bobda biz bog'lovchilar, ularning vazifasiga ko'ra turlarini o'rganib chiqdik va uning strukturasi haqida ham umumiy ma'lumot berib o'tdik. Bizga ma'lumki, bog'lovchilar gapda mustaqil funktsiyani bajarmaydi va kategoriyalarga ham ega emas. Shu bois ingliz tilida bog'lovchilar yordamchi so'z turkumlari sirasiga kiradi. Bog'lovchilarning gapda ishlatilishini badiiy asarlardan olingan misolar orqali ko'rib chiqdik. Bog'lovchilarning ishlatilishi ba'zan ko'proq modallikni ifodalaydi, masalan moreover, however, nevertheless, besides kabilardek. Lekin bu modal so'zlarning bog'lovchilardan farqi shundaki, ular gapning bosh qismida, o'rtasida yoki oxirida ishlatilishi mumkin. Bog'lovchilar

²² B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971. 27-bet.

²³ A.A.Шaxmatov "Синтаксис русского языка" М., 1941.

²⁴ B.Ilyish "The structure of Modern English". Leningrad, 1971

²⁵ E.M.Gordon, I.P.Krylova "A Grammar of Present – Day English" М., 1974

vazifasiga ko'ra teng bog'lovchi va ergashtiruvchi bog'lovchilarga bo'linadi. Teng bog'lovchilar gapdagi grammatik jihatdan teng vazifaga ega bo'lgan gap bo'laklarini bog'lashga xizmat qiladi.

Biz mazkur bitiruv malakaviy ishining II Bobida bog'lovchilarning gap strukturasidagi sintaktik-semantik bog'lanishlarini o'rganib chiqdik. Bog'lovchilar sintaktik -semantik bog'lanishda bir qancha, ya'ni, yadroviy, noyadroviy, subordinativ va koordinativ bog'lanishlarni namoyon etishda gapning yadroviy komponenti emas, balki ularga tobe komponent sifatida ifodalanishini badiiy asarlardan olingan misollar orqali ko'rib chiqdik.

Bizga shu narsa ma'lum bo'ldiki, bog'lovchilar yadroviy predikativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qila oladi, faqat tobe komponent sifatida, chunki asl ma'nosini yoritib beradigan bosh bo'laklarning bir-birini taqozo etadigan komponentlardan tashkil topadi.

2.2 paragrafda esa bog'lovchilarning noyadroviy predikativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, noyadroviy predikativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga o'xshasada, lekin aynan o'zini ifodalamaydi.

2.3 paragrafda esa bog'lovchilarning subordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, subordinativ bog'lanish ega va kesim ifodalagan komponentlarga ergashib keladi, va gapning asl ma'nosini to'ldirib keladi.

2.4 paragrafda esa bog'lovchilarning koordinativ bog'lanishni gap strukturasida tashkil qilishini misollar orqali o'rganib chiqamiz. Bizga ma'lumki, koordinativ bog'lanish gap strukturasidagi uyushiq bo'laklarni ifodalagan komponentlardan tashkil topadi.

Biz BMIning III Bobida bog'lovchilarning sintaktik-semantik tahlilini o'rgandik va ularni misollar orqali ko'rib chiqdik. Demak, hozirgi zamoningliz tilida bog'lovchilar yordamchi so'z turkumi emas balki tilshunos olim B.A.ILISH aytganlaridek, bog'lovchilar gap tuzilishida ma'no,shakl va uziga xos funksiya (vazifa)ga ega. Yuqorida bog'lovchilarni tilshunos olim M.A. Muhin nazariyalariga asosan ilmiy tadqiqot qilib chiqdik. Tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, bog'lovchilar negativ, kauzal, lokativ, temporal va relyativ sintaktik-semantik belgilarga ega ekanligini misollar yordamida isbotladik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

RO`YXATI:

- 1. I.A.Karimov "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida" "Ma'naviyat", 2011**
- 2. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch",
T., 2008**
- 3. I.A.Karimov "Bilimli va intellektual barkamol ablodni tayyorlash-mamlakatni
barqaror rivojlantirish va modernizatsiyalashning eng muhim omili".
T., "Xalq so'zi", 2012.**

Ilmiy adabiyotlar:

- 1. Бабалова Л.Л. "Об употреблении союзов и, а, но в сложном предложении". М.1980.**

- 2..Бархударов Л.С, Штеллинг Д.А. “Грамматика английского языка” М., 1973, 265-ст.”
- 3.Бархударов Л.С. “Структура простого предложения английского языка” М.,1966
- 4..Во’ronov J.B “Ingliz va o’zbek tillari qiyosiy grammatikasi”
- 5.Жигадло В.Х., Иванова И.Л. “Современный английский язык” М., 1956.
- 6.Gordon E.M., Krylova I.P. “A Grammar of present - day English” М., 1974
7. Ilysh B.A “The structure of Modern English ” М., 1959
8. Каушанская Б.Л., Ковнер Л.П. “Грамматика английского языка” Л., 1973
- 9.Качалова К.Н, Е.Е.Израилович “ Практическая грамматика английского языка” М., 1996.
- 10.Мухин А.М., “Синтаксемний анализ и проблемы уровней языка” М., 1980
11. Плотников Б.А “Морфология английского языка” М., 1980.
12. Потебня А.А.”Из записок по русской грамматике” М., 1958
13. Рейман Е.А. “Английские предлоги”Л., 1981
14. Смирницкий А.И. ”Синтаксис английского языка “. 90-bet.
15. Шахматов А.А. ”Синтаксис русского языка” М., 1941.
16. Ширяев Е.П. “Дифференциация сочинительных и подчинительных союзов на синтаксической основа”, М. 1980
17. Уфитцева А.А. “Типи словесних знаков ” М., 1974
18. Эгамбердиев С “Синтаксические и синтаксико – семантические характеристике сочетание с предлогом “under” в современном английском языке” Карши, 2007.
- 19 . R. Qiyomov, G. Qiyomova “ Hozirgi zamon ingliz tilidagi “after” predlogli birikmalarning leksik va sintaktik – semantik tahlili” Toshkent, 2007

Badiiy adabiyotlar:

- 1.ASS--- “Australian short stories” М. ,1976
- 2.ACS ---Christie A. “Selected stories” М., 1976
- 3.ACC --- Cronin A.S. “The Citadel” М. ,1966
4. CDP -- Parker G. “The Darkness of the morning”Progress publishers, 1978
5. GKL --- Garrison Hiller “Leaving Home” United States, 1989
6. HEH --- Hemingway E. “To have or have not” М. ,1979
7. FSS --- Cooper F.G. “The Spy” М., 1975
8. MAB --- Maxwell Cathy “All things beautiful” New York, 2004
9. MGAN – Margerry Green “The Arabian nights”, 1980
10. PAP --- P.Abrahams “The Path of Thunder” М.,1971

11. SMM --- Maugham S.W. "The Moonland Sixpence" M., 1975
12. SWWC – Stuart Woods "White Cargo", 1989.
13. WWD – Willian Warton "Dad", New York, 1987

Lug'atlar:

1. Axmonova O.S. "Slovar lingvusticheskix terminov" M., 1966
2. Axmanova O.S " Rusko – angliyskiy slovar " M.,1987
3. "Camridge" prpgramme Electronic version, Cam., 2003
- 3.. Myuller B. K, " Anglo russskiy slovar" M., 1987
4. "Macmillan English Dictionary for advanced learners", China, 2008
4. Hornby A.S. " Oxford student's dictionary of current English" ox.un.press 1995
5. R. Qiyomov, D. Ergashev, S. Egamberdiyev, Y. Temirov "Zamonaviy inglizcha – o'zbekcha lug'at", Toshkent , 2009.
6. The Oxford English Dictionary in 12 volumes. Oxford, 1977.